

Jonas Basanavičius

(1851–1927)

Lietuvių tautinio atgimimo vadovas, *Nepriklausomybės akto* signataras, gydytojas, tautosakininkas, vienas laikraščio „Aušra“ steigėjų, Lietuvių mokslo draugijos įkūrimo iniciatorius.

Suvalkijos vaikas

Basanavičius gimė 1851 m. lapkričio 23 d. Ožkabilių kaime Suvalkijoje, pasiturinčių ūkininkų Juro Basanavičiaus ir Marės Birštoniūtės šeimoje. Gimė leisgyvis, tad tėvai pažadėjo jį leisti į kunigus.

Pasakojimai apie garbingus Lietuvos laikus, išgirsti iš tėvų, ugdė tautiškumo bei tėvynės meilės jausmą. Jonuką mokė tėvai ir daraktoriai. Vėliau jis lankė Lukšių pradinę mokyklą, sidabro medaliu baigė Marijampolės gimnaziją. Mokykla išsiskyrė tuo, kad joje buvo įvestos dvi savaitinės lietuvių kalbos pamokos. Jau gimnazijoje Basanavičius išstudijavo beveik visą istorinę literatūrą apie Lietuvą. Čia pirmąkart susitiko su Vincu Kudirka. Tėvai norėjo sūnų matyti kunigu, tačiau gimnazistą labiau viliojo mokslininko ateitis. Jam pavyko įkalbėti tėvus leisti jį studijuoti Maskvoje.

Susipratusiu lietuviu tapo studijuodamas Maskvoje

Gimnazijoje ir universitete savo dienoraščius, užrašų knygeles dar rašė lenkiškai. Susipratusiu lietuviu tapo studijuodamas Maskvoje. „Atsiversti“ į lietuviybę paskatino bendravimas universitete su kitais lietuviais studentais ir Simono Daukanto knyga „Būdas senovės lietuvių – kalnėnų ir žemaičių“. Dalyvavo lietuvių studentų draugijos veikloje. Atostogų metu savo apylinkėse rinko liaudies dainas, padavimus, žymėjosi valstiečių ligas, aprašydavo, kaip jas gydyti, ir labai domėjosi Lietuvos istorija.

Maskvos universitete iš pradžių mokėsi Istorijos-filologijos fakultete, vėliau perėjo į Medicinos fakultetą ir įgijo gydytojo specialybę.

Vėliau ilgus metus dirbo gydytoju Bulgarijoje

Baigęs studijas, darbo Maskvoje negavo. Išvyko į Bulgariją. Pradėjo dirbti Lomo miesto ligoninėje ir sėkmingai gydė ligonius. „Lom-Palankoje apsisėdęs, neužmiršau ir Lietuvos“, - rašo autobiografijoje. Jis siunčia straipsnius į Mažojoje Lietuvoje leidžiamus laikraščius „Lietuvišką Ceitungą“, „Naująjį Keleivį“, palaiko glaudžius ryšius su tautiečiais, išsibarsčiusiais po visą Europą.

Dėl pasikeitusios politinės situacijos Bulgarijoje, atsisako tarnybos Lomo ligoninėje ir išvyksta į kelionę po Europą. Lankosi Belgrade, Zagrebe, pusmetį gyvena Vienoje.

Šis dvejus metus trukęs klajonių laikotarpis – romantiškiausias ir laimingiausias Basanavičiaus gyvenimo etapas. Prahoje jis susipažino su savo būsima žmona Gabriele Eleonora Mol. Autobiografijoje rašo: „Buvo tai labai daili mergina: vidutinio ūgio, gražios figūros.“ Bet santuoka truko neilgai. Nepraėjus nė penkeriems metams Elė, taip ją vadino Basanavičius, mirė nuo džiovos.

„Aušra“ Lietuvai sušvito Prahoje

Prahoje Basanavičius su keliais kitais bendraminčiais parengė spaudai pirmąjį „Aušros“ numerį. Šiam numeriui jis parašė žymiąją *prakalbą*, tapusią Lietuvių tautos atgimimo manifestu. Ją ir kitus turimus tekstus išsiuntė į Ragainę (dabar Nemano miestas, Kaliningrado sritis), kurioje laikraštis 1883 m. buvo išspausdintas. „Aušra“ pradėta slapta platinti ir Lietuvoje. Lietuviško laikraščio pasirodymas padarė didžiulę įtaką Lietuvos tautiniam atgimimui. Perskaitę „Aušrą“, žmonės atsiversdavo į lietuviybę.

Nepriklausomybės atkūrimo keliu

Nuo 1905 m. J. Basanavičius apsigyveno Vilniuje. Jo pastangomis sušauktas *Didysis Vilniaus Seimas*. 1907 m. J. Basanavičiaus iniciatyva įkurta Lietuvių mokslo draugija. Pats daktaras iki mirties buvo šios draugijos prezidentas. Basanavičius pasipriešino caro valdininkų bandymui Gedimino pilies bokštą panaudoti miesto vandentiekiiui.

1917 m. sušaukta Lietuvių konferencija, kuriai pakviestas pirmininkauti, išrinktas Lietuvos Tarybos nariu.

1918 m. vasario 16 d. dvidešimt Lietuvos Tarybos narių, pirmininkaujant Jonui Basanavičiui, paskelbė Lietuvos nepriklausomybę. Jonas Basanavičius pirmasis pasirašė *Nepriklausomybės aktą*.

Signatarai dokumentą pasirašė Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti patalpose Didžiojoje gatvėje (Signatarų namai-muziejus). Aktas buvo išspausdintas laikraštyje „Lietuvos aidas“.

Simboliška, kad J. Basanavičius mirė 1927 m. vasario 16 d., tą dieną, kai jo vadovaujama Lietuvių Taryba paskelbė Nepriklausomybės Deklaraciją. Palaidotas Vilniuje, Rusų kapinėse.

Nuopelnai

Dažniausiai prisimenami du jo nuopelnai – Didžiojo Vilniaus Seimo organizavimas 1905 m. ir Lietuvių mokslo draugijos, iš kurios vėliau išaugo Lietuvos mokslų akademija, įsteigimas 1907 m.

Kitas didžiulis Basanavičiaus nuopelnas – sudaryti ir išleisti lietuvių tautosakos rinkiniai: „Lietuviškos pasakos“, „Ožkabilių dainos“, „Iš gyvenimo vėlių bei velnių“, „Lietuviškos pasakos įvairios“. Dar ir šiandien skaitome iš Jono Basanavičiaus rinkinių paruoštą pasakų knygą „Lietuviškos pasakos“.